

OIKEUDEN JA TIETEEN RISTEYKSESSÄ - TUTKIMUSVILPIN HALLINTO-OIKEUDELLISET SEURAUKSET

OTT Ida Koivisto¹

Tiedevilppi on kiusallinen ja vahingollinen käytäntö, jonka kitkeminen on kaikkea muuta kuin yksinkertaista. Ei ole aina yksiselitteistä, mikä oikeastaan on tuomittavaa käytöstä ja mikä ei tai milloin kyseessä on tahallisuus ja milloin kyse on ymmärtämättömyydestä. Tärkeimmät tapaukset tunnustetaan todennäköisemmin, mutta harmaata aluettakin on paljon.

Tiedeyhteisöllä on omat keinonsa puuttua asiaan. Esimerkiksi julkaistavaksi tarjotut artikkelikäsitteilyt tavallisesti vertaisarvioidaan; kyse on eräänlaisesta tiedeyhteisön itsesääntelymekanismista. Tämän lisäksi tutkimuksen etiikkaa valvoo Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK). Tämä valvonta on kuitenkin suositusluontoista: TENK voi ainoastaan kehottaa korkeakouluja ja tutkimuslaitoksia tutkimaan vilppiä. Viime aikoina onkin keskusteltu siitä, onko tiedevilpin valvonta Suomessa riittävän tehokasta. Tätä pohdintaa ovat vauhdittaneet etenkin Teknologian tutkimuskeskus VTT:ssä ilmenneet vilppitapaukset.

Tieteen integriteetin ja siihen liittyvän itsesääntelyn lisäksi tutkimusvilppi niveltyy hallinto-oikeudellisiin kysymyksiin. Näin voi käydä esimerkiksi silloin, kun puhutaan tutkinnon suorittamisesta ja siihen liittyvän tutkintotodistuksen myöntämisestä – joka lopulta on oikeuden perustava, pysyväksi tarkoitettu hallintopäätös – ja tässä menettelyssä esiinnousseesta asianosaisen vilpistä.

Tämän kysymyksenasettelun oikeudellisesta arvioinnista on kyse KHO:n tuoreessa vuosikirjaratkaisussa KHO:2016:68. Siinä yliopisto oli myöntänyt A:lle filosofian maisterin tutkintotodistuksen. Myöhemmin kuitenkin oli käynyt ilmi, että A oli pro gradu -tutkielmassaan syyllistynyt tutkimusvilppiin, plagiointiin ja sepittämiseen. Tämän seurauksena tiedekunnan dekaani oli peruuttanut A:n tutkinnon hallintolain (434/2003) asiavirheen korjaamista koskevan säännöksen nojalla. Perusteluna oli, että A:lla ei ollut tutkielman uudelleenarvioinnin jälkeen – missä menettelyssä tutkielma oli hylätty – suoritettuna tutkintoon kuuluvia syventäviä opintoja.

Oikaisuvaatimusvaiheen jälkeen hallinto-oikeus oli A:n valituksesta kumonnut dekaanin päätöksen sillä perusteella, ettei laki tuntenut tutkinnon peruuttamismahdollisuutta, ja että julkisen vallan tuli suojella A:n oikeusjärjestyksen perusteella oikeutettuja odotuksia. Yliopisto

---

1 Ida Koivisto on julkisoikeuteen ja oikeusteoriaan erikoistunut tutkijatohtori Helsingin yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa. Hänen Suomen Akatemian rahoittama tutkimusprojektinsa käsittelee läpinäkyvyyden käsitettä globaalissa hallinnassa.

valitti edelleen korkeimpaan hallinto-oikeuteen ja vaati ensisijaisesti hallinto-oikeuden päätöksen kumoamista ja toissijaisesti tutkintotodistuksen myöntämispäätöksen purkamista hallintolain 63 §:n nojalla.

KHO pysytti hallinto-oikeuden päätöksen katsoen, että virhe ei ollut siinä mielessä ilmeinen ja yksiselitteinen, että sen olisi voinut korjata ilman asianosaisten suostumusta. KHO kuitenkin purki yliopiston hakemuksesta tutkinnonmyöntämispäätöksen. Tähän lopputulokseen päätymissä ratkaisevaa oli, että vilppi oli ollut vakavaa, pro gradu -tutkielma muodosti keskeisen osan tutkintoa – mikä puolsi kokonaisharkintaa – ja että asialla oli yleisempää merkitystä yliopiston tutkimus- ja opetustehtävän kannalta. Ratkaisu ei myöskään estänyt asianosaista korjaamasta tutkielmaa hyväksyttävään kuntoon tai kirjoittamasta uutta tutkielmaa ja lopulta saavan tutkintotodistusta.

Tapauksen kysymyksenasettelun näkökulmasta kiinnostavaa on, ettei voimassaoleva lainsäädäntö tunnistanut eikä tunnista tiedevilppiä erityistapauksena. Niinpä hallinto-oikeudellisesti oli operoitava yleislaeilla ja niiden tulkinnalla. Ratkaisussa kyse on mainitun oikeudellisen epämääräisyyden tuottamista ongelmista. Tarkempien säännösten puuttuessa keskeisiksi punninnan välineiksi nousivat hallinnon oikeusperiaatteet, joista säädetään hallintolain 6 §:ssä.

Tapauksessa tuli siis arvioitavaksi oikeudenmukainen tasapaino yksityisen ja julkisen edun välillä. Nähdäkseni voidaan hahmottaa ainakin kaksi oikeudellisesti perusteltavissa olevaa arvopositiota. Ensinnäkin luottamuksensuoja eli yksityisen oikeudet odotukset suhteessa julkiseen valtaan voidaan perustella siten, että vilppi olisi tullut huomata tutkielman tarkastusmenettelyssä, ja jo myönnetyn tutkinnon peruuttaminen kajoaisi viranomaisen virheellisen menettelyn vuoksi tarpeettomasti yksityisen oikeusasemaan. Toisaalta julkinen etu puoltaa vastakkaista kantaa: tieteen luotettavuutta ja integriteettiä tulee suojella vahingollisilta ja tuomittavilta käytännöiltä. Lisäksi tapaus herättää jotensakin selvän moraalisen intuition, jonka jo oikeusfilosofi Ronald Dworkin on muotoillut oikeusperiaatteita koskevassa teoretisoinnissaan: kenenkään ei tulisi hyötyä oikeudellisesti tekemästään vääryydestä. Tämä tietysti edellyttää, että vilpin katsotaan olevan tahallista eikä ymmärtämättömyydestä johtuvaa. Tapauksessa tahallisuus katsottiin näytetyin.

On tavallista, että hallinnon oikeusperiaatteet ikään kuin liukuvat päällekkäin ja useampi niistä soveltuu samanaikaisesti. Esimerkiksi olisi voitu argumentoida, että suhteellisuusperiaate edellyttäisi lievempien keinojen kuin tutkinnonmyöntämispäätöksen purkamisen käyttöä, mikä olisi puoltanut erilaista lopputulosta. Hallinnon oikeusperiaatteiden ensisijainen tarkoitus on suojata asianosaista harkintavallan väärinkäytöltä, missä mielessä ne eivät anna paljon tulkinta-apua julkista etua painottavalle lopputulokselle.

Tästä huolimatta tapaus tuo esiin hallinto-oikeudellisten periaatteiden merkityksen oikeudellisen tulkinnan apuna silloin, kun punnittavana on kaksi erisuuntaista intressiä. Näiden intressien

merkitys tulee näkyviin myös niissä edellyksissä, joiden vallitessa hallintopäätöksen purkaminen on mahdollista: hallintolainkäyttölain mukaan päätöstä ei saa purkaa, ellei se loukkaa yksilön etua tai julkinen etu vaadi päätöksen purkamista. Tämä ei tosin tarkoita, että hallinto-oikeudellisia periaatteitakaan soveltamalla päästäisiin yksiselitteiseen ratkaisuun. Enemmän kyse on siitä, minkälaisen oikeuskäsitteistön ja -periaatteiden avulla ratkaisua voidaan perustella, kun lainsäädäntö on yleisluontoista tai aukollista. Ratkaiseva merkitys on kokonaisharkinnalla.

Tapaus on kiinnostava myös siksi, että siinä risteää kaksi omalakista systeemiä: oikeuden ja tieteen systeemit. Kun kumpikin pyrkii tasapainoon ja hyväksyttävyyteen, niiden risteyskohta tuottaa erityislaatuisen tilanteen. Tapaus kuitenkin osoittaa, että tarkemmat säännökset vilpin hallinto-oikeudellisista seurauksista voisivat olla oikeusvarmuuden näkökulmasta tarpeen, vaikka yleishallinto-oikeudellisilla säännöksillä soveltamalla voidaan päästä oikeudenmukaiseen lopputulokseen. TENK onkin vastikään laatinut opetus- ja kulttuuriministeriön toimeksiannosta selvityksen hyvän tieteellisen käytännön edistämisestä. Selvitys luovutettiin opetus- ja kulttuuriministeri Sanni Grahn-Laasoselle 20.6.2016.